

ย้อนดูยุทธวิธีเจ้าอาณานิคมสยามล่าอับลราชธานีให้ ตกเป็นเมืองขึ้น

written by Patawee Chotanan | มิถุนายน 27, 2019

โดย ปฐวี โชติอนันต์

เคยคิดใหม่ว่า “จังหวัดอับลราชธานี” เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และรู้หรือไม่ว่า จังหวัดอับลราชธานี
เพิ่งจะเป็นจังหวัดหนึ่งของรัฐไทย (สยาม) เมื่อช่วงพ.ศ. 2476 นี้เอง

ก่อนหน้านั้น อับลฯ ไม่ใช่จังหวัด อับลฯ เป็นแค่เมืองซึ่งมีอิสระในการปกครองตัวเอง มีแม่
กระทั้งเจ้าผู้ปกครองเมืองของตัวเอง

จนกระทั่งในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ช่วงการล่าอาณานิคมที่ประเทศอังกฤษเริ่มเข้ามายึด
พม่าและมาเลเซีย ส่วนฝรั่งเศสก็เข้ามายึด เวียดนาม กัมพูชาและลาว ให้อยู่ภายใต้การ
ปกครองของเจ้าอาณานิคมตะวันตกทั้งสองประเทศนั้น

“สยาม” ซึ่งเป็นเมืองที่มีอำนาจและมีอิทธิพลในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในขณะนั้น ได้มีการ
ปรับตัวเองในช่วงพ.ศ.2435 ด้วยการปฏิรูประบบราชการให้มีความทันสมัยและมีนโยบายใน
การรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเพื่อความอยู่รอดของอธิปไตย แต่ไม่ต้องการตกเป็นเมือง
ขึ้น

การปฏิรูปและปรับตัวของสยามในช่วงการล่าอาณานิคม ทำให้สยามถึงโอกาสการรวมศูนย์
อำนาจผ่านการผนวกเมืองต่างๆ ที่เคยมีอิสระในการปกครองตนเองให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ
สยาม เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองปัตตานี รวมถึงเมืองอับลราชธานี เป็น
ต้น

การฉวยโอกาสดังกล่าวทำให้สยามสามารถเข้ามาจัดการทรัพยากรทั้งทรัพยากรธรรมชาติ แรง
งาน เข้าสู่ส่วนกลางได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การกระทำความผิดของสยามในขณะนั้นไม่ได้ต่างจากเจ้าอาณานิคมที่ล่าเมืองขึ้นในทวีปต่างๆ แต่ของสยามเป็นลักษณะของล่าอาณานิคมภายในภูมิภาค (Internal Colonial) ที่ ไชยันต์ รัชชกุล (Chaiyan Rajchagool, 1994) เคยศึกษาไว้

คำถามสำคัญคือ สยามมีวิธีการอย่างไรในการผนวกเมืองที่เคยมีอิสระและอำนาจในการปกครองตนเองในอดีตให้เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของสยามได้ ที่สำคัญคือ เกิดอะไรขึ้นกับเจ้าเมืองและผู้ปกครองที่เคยมีอำนาจในการปกครองเมือง ซึ่งภายหลังถูกแทนที่ด้วยข้าราชการส่วนภูมิภาคที่ถูกส่งลงมาจากสยามเพื่อทำหน้าที่แทนเจ้าเมืองและขุนนางท้องถิ่น

การส่งข้าหลวงเข้ามาประจำการในเมืองอุบลราชธานี เพื่อถ่วงดุล และตรวจสอบการทำงานของเจ้าเมืองให้สามารถเก็บส่วยได้ตามที่กำหนด

สยามได้มีการส่งข้าหลวงที่สำคัญสองท่านคือ พระยาศรีสิงหเทพ เจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายเหนือ เป็นข้าหลวงรักษาเมืองลาวตะวันออกมาที่เมืองจำปาศักดิ์ ส่วนอีกท่านหนึ่งคือ หลวงภักดีณรงค์ (สิน ไกรฤกษ์) ปลัดบัญชีกระทรวงมหาดไทย เป็นข้าหลวงคนแรกของเมืองอุบลราชธานี เมื่อพ.ศ. 2434 ภายหลังได้มีการส่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร มาประจำตำแหน่งข้าหลวงเมืองอุบลราชธานีคนเก่า กรมหลวงพิชิตปรีชากร ถูกส่งมาได้ 2 ปี ได้เสด็จกลับพระนคร หลังจากนั้นทางกรุงเทพฯ ได้ส่งกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการเมืองและการทหารให้เข้ามาเป็นข้าหลวงในเมืองอุบลราชธานีแทน กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์นั้นประจำอยู่ที่เมืองอุบลราชธานีถึง 17 ปีด้วยกัน โดยเสด็จกลับพระนคร พ.ศ. 2453

การลดสถานะของเจ้าเมืองอุบลราชธานีลงให้เป็นเพียงผู้ดำรงตำแหน่งทางราชการของสยาม

การปกครองเมืองอุบลราชธานีแต่เดิมนั้นตำแหน่งเจ้าเมืองจะสืบทอดส่งต่อการทางสายเลือดอย่างไรก็ตาม ภายในเมืองอุบลราชธานีมีความขัดแย้งในด้านการปกครองระหว่างกลุ่ม เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ (เจ้าหน่อคำ) กับ กลุ่มของเจ้านายอุบลราชธานี ความขัดแย้งดังกล่าว

ส่งผลให้ทางสยามใช้เป็นข้ออ้างเรียกตัวผู้ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายคือ เจ้าพรหมเทวนุเคราะห์วงศ์ และเจ้านายกลุ่มเจ้านายที่เป็นคู่กรณีลงมาไกลเกลี่ย ข้อพิพาทที่กรุงเทพฯ แต่เจ้าที่ลงไปไกลเกลี่ยข้อขัดแย้งทั้งสองฝ่ายนั้นต่างถึงอสัญกรรมโดยไม่ทราบสาเหตุ หลังจากนั้นสยามไม่มีการแต่การแต่งตั้งจากเมืองที่มาจากราชวงศ์ของท้องถิ่นอีกแต่ส่งคนจากส่วนกลางมาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองแทน และเปลี่ยนให้เจ้าราชวงศ์ท้องถิ่นเดิมที่เคยมีอำนาจทำหน้าที่ในการช่วยการปกครองและบริหารเมืองและรับเงินจากเบี้ยหวัดจากสยามแทน การที่เคยมีอำนาจปกครองและสามารถจัดเก็บภาษีได้

การยกเลิกกลุ่มคณะอาญาสี่ซึ่งเป็นการปกครองแบบลาวและเปลี่ยนการปกครองมาเป็นการปกครองในรูปแบบภูมิภาคและท้องถิ่น

ความต้องการที่จะลดอำนาจของเจ้าเมืองและขุนนางท้องถิ่นอื่นๆ ลงโดยการสถาปนาอำนาจของสยามให้อยู่เหนือทุกกลุ่ม ในเมืองอุบลราชธานีนอกจากมีการยกเลิกตำแหน่งเจ้าและมีการแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดมาจากส่วนกลาง มีการแต่งตั้งปลัดเมือง ยกกระบัตรเมือง และผู้ช่วยราชการเมือง นอกจากนี้มีการยกเลิก การปกครองแบบเส้นและแขวงและเป็นการปกครองในระดับท้องถิ่นโดยการตั้งอำเภอ ตำบลและหมู่บ้านขึ้นเพื่อดูแลคนในแต่ละพื้นที่

การสร้างขอบเขตพื้นที่การปกครองให้มีความชัดเจนให้การปกครองและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นต่างๆ

สยามได้มีการออกแบบพื้นที่ในการจัดการปกครองใหม่เพื่อสอดคล้องกับระบบการบริหารราชการแผ่นดินที่ถูกนำเข้ามาใช้ในเมืองอุบลราชธานี สิ่งที่สยามทำคือ การตั้งมณฑล จังหวัด และอำเภอ หมู่บ้าน ปราบปรามการฉ้อโกงให้เห็นถึงวิธีคิดในเรื่องของการปกครองที่ให้ความสนใจในเรื่องของพื้นที่และเขตอำนาจการปกครองนั้นไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าเมืองหรือขุนนางผู้ที่เคยมีอำนาจอีกต่อไป แต่อำนาจทั้งหมดถูกรวมไปที่สยาม และพื้นที่ต่างๆ ที่ไม่มีความชัดเจนถูกจัดแบ่งใหม่ตามเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นต่างๆ ของสยาม ผ่านระบบกลไก ราชการที่ส่งลงมาในการควบคุมคนและจัดเก็บภาษีในเขตที่ตนรับผิดชอบแทนที่เจ้าเมืองและขุนนางเดิม

การจัดระบบควบคุมคนใหม่

สยามได้มีการยกเลิกธรรมเนียมเกณฑ์ข้าหลวงและไพร่ ที่เคยเป็นธรรมเนียมการปกครองเดิมโบราณเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างในการเกณฑ์แรงงานให้เข้ามารับใช้เจ้านายและขุนนางท้องถิ่น ที่สำคัญคือ มีการสำรวจไพร่ทาส และปรับปรุงการให้เลิกไพร่ขึ้นอยู่ตามแขวงที่ตนเองสังกัดอย่างชัดเจน ทั้งนี้เป็นไปเพื่อที่สยามจะได้สามารถนับจำนวนไพร่ทาสที่มีอยู่ในเมือง และสามารถที่จัดเก็บภาษีและส่วยจากขุนนางได้ตามที่กำหนด เนื่องจากรู้จำนวนไพร่ทาสซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในการผลิตสมัยนั้น

การปฏิรูปการเก็บส่วย

การเก็บส่วยของสยามในเมืองอุบลราชธานีเป็นปัญหามาตลอด เนื่องจากเนื่องจากขุนนางท้องถิ่นไม่ส่งส่วยให้ตามที่สยามต้องการ อีกด้านหนึ่งไม่สามารถที่จะเรียกเก็บจากไพร่ทาสได้ สิ่งที่สยามทำคือ การเร่งเก็บส่วยเพิ่มมากขึ้น โดยแบ่งการเก็บส่วยเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกที่ถูกเก็บไปแล้วจากนายหมู่ ขุนนางท้องถิ่น ให้รีบนำส่งให้กับสยาม ประเภทที่สอง เงินส่วยที่ตกค้างยังไม่สามารถเก็บได้จากไพร่ให้ผู้ดูแลที่สยามจัดตั้งขึ้นตามแขวงนั้นเร่งเก็บจากไพร่ ทาส นอกจากนี้ เพื่อให้การเก็บส่วยมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อพ.ศ.2442 ได้มีการยกเลิกระบบการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบแขวงและเส้น โดยเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ส่วยและภาษีต่างๆ ที่ไพร่ทาสต้องจ่ายให้กับเจ้าเมืองและขุนนางท้องถิ่นเพื่อนำส่งให้กับสยามนั้นถูกเก็บโดยข้าราชการ กำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เป็นคนที่สยามตั้งขึ้น

การตั้งกองทหารภายในบริเวณเมืองอุบลราชธานี

เมื่อพ.ศ.2431 สยามได้มีการตั้งกองทหารภายในบริเวณเมืองอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ความมั่นคงบริเวณชายแดนที่สยามกำลังมีข้อพิพาทกับทางฝรั่งเศส แต่อีกด้านหนึ่งคือ ความต้องการควบคุมความสงบเรียบร้อยและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดภายในเมือง เนื่องจากการที่สยามส่งคนของตนเองเข้ามาปกครองเมืองอุบลราชธานีและมีการจัดระบบการปกครองใหม่ ส่งผลให้ขุนนางหลายกลุ่มสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ที่ตนเคยได้รับในอดีต

อีกทั้งนโยบายของสยามในเรื่องของการเปลี่ยนระบบการจัดเก็บภาษีและการควบคุมคนนั้นขัดแย้งกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกรุงเทพฯ มีทหารประจำการไม่เพียงพอที่จะส่งให้กับหัวเมืองทุกหัวเมือง กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์จึงได้มีนโยบายเปิดรับรับสมัครเกณฑ์ผู้ชายที่แข็งแรงเข้ามาเป็นทหาร และนำนักโทษหรือผู้ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือ การวิวาททะเลาะกัน เข้ามาฝึกทหาร การกระทำดังกล่าวนี้มีนัยสำคัญคือ การทำให้คนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสยามผ่านการเป็นทหารและได้รับเงินเบี้ยหวัดจากทางราชการ นอกจากนี้ทำให้กองทัพมีทหารประจำการเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สยามสามารถที่จะจัดการกับกลุ่มผู้ที่ต่อต้านและเสียประโยชน์ได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องใช้เวลารอให้ทางกรุงเทพฯ ส่งกองทัพเข้ามาเพื่อปราบปราม ซึ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางถึง 24 วัน

การเข้าควบคุมกิจการด้านศาสนาของท้องถิ่น

ภายหลังจากที่สยามได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นเพื่อใช้ในการรวมอำนาจทางวัฒนธรรมผ่านการจัดระเบียบพระสงฆ์ให้อยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ส่วนกลางที่จัดตั้งขึ้นโดยสยาม ความพยายามรวมอำนาจทางศาสนามีนัยยะสำคัญทางการเมืองคือ ความต้องการที่จะทำให้คนในอุบลราชธานีและในเมืองต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมที่คล้ายกับทางฝั่งลาว มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสยามมากกว่าลาว สิ่งที่สยามทำคือ การรวบอำนาจในการปกครองและการจัดการศาสนาใหม่เพื่อที่สยามจะสามารถที่จะควบคุมพระสงฆ์ให้เผยแผ่แผ่วัฒนธรรม คำสอน และองค์ความรู้ต่างๆ ของสยามให้กับชาวเมืองได้เข้าใจ ที่สำคัญคือการสอนภาษาไทยให้กับชาวเมืองอุบล

การรวมศูนย์อำนาจทางด้านการศึกษา

การศึกษา คือหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการสร้างสำนึกร่วมความของสยามที่มีต่อชาวเมืองอุบลราชธานี เนื่องจากสยามต้องการแก้ไขปัญหาความแตกต่างในเรื่องของชาติพันธุ์ และ ภาษา คนในเมืองอุบลราชธานีนั้นส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงคลึงกับทางลาวมากกว่า สยามได้มีการตั้งโรงเรียนอุบลวิทยาคม ขึ้นโดยใช้บริเวณวัดสุปัฏนารามวรวิหาร เป็นจัดการเรียนการสอน เมื่อพ.ศ.2440 ภายหลังจากได้มีการเปลี่ยนชื่อ เมื่อพ.ศ. 2458

โดยใช้ชื่อว่า โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ผู้ที่เป็นครูสอนหนังสือนั่นคือ พระสงฆ์ที่ถูกส่งได้ไปร่ำเรียนที่กรุงเทพเป็นครูสอนหนังสือ ภายหลังมีครูที่ถูกส่งมาสอนหนังสือในโรงเรียน วิชาสำคัญที่ถูกสอนกันในโรงเรียนคือ วิชาภาษาไทยและวิชาทางด้านคำนวณ เป็นต้น

การยกเลิกประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นในเมืองอุบลราชธานี

การรวมอำนาจทางวัฒนธรรมไม่ใช่เพียงแค่ทางด้านศาสนาและการศึกษาเท่านั้น ประเพณีและพิธีกรรมของท้องถิ่นที่แสดงถึงควมมีอำนาจของเจ้าเมืองอุบลราชธานีในอดีตได้ถูกยกเลิกไปด้วย โดยเฉพาะประเพณีที่เรียกว่า พิธีศพแบบนกหัสดีลิงค์ ซึ่งเป็นพิธีกรรมของทางลาวที่ใช้ในการเผาศพของเจ้าเมืองและราชวงศ์ชั้นสูง การยกเลิกพิธีกรรมเผาศพเจ้าเมืองบริเวณทุ่งโล่งกว้างนั้นมีข้อสังเกตจากนักวิชาการว่า สยามไม่ต้องการให้เจ้าเมืองหรือเชื้อพระวงศ์ของเมืองท้องถิ่นนั้นมีสถานะที่เทียบเท่ากับกษัตริย์สยาม เนื่องจากการเผาศพของกษัตริย์สยามจะถูกจัดขึ้นที่ท้องสนามหลวงบริเวณหน้า วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้ว การที่เจ้าเมืองต่างๆ สามารถที่จะเผาศพตนเองบริเวณท้องสนามไกลางเมืองที่เป็นโล่งกว้างนั้น จึงมีนัยยะสำคัญคือการพยายามเทียบอำนาจและบารมีกับกษัตริย์สยาม ดังนั้น การเผาศพเจ้าเมืองบริเวณสนามกลางเมืองจึงถูกยกเลิกไปและแทนที่ด้วยการเผาศพพระผู้ใหญ่ที่ได้รับความนิยมถือนับถือและได้รับการแต่งตั้งสมศักดิ์จากทางสยามแทน

กล่าวโดยสรุป ก่อนที่เมืองอุบลราชธานีจะกลายเป็นจังหวัดหนึ่งของสยามนั้น เมื่อพ.ศ. 2476 สยามได้มีการเข้ามามีการจัดการปกครองในเมืองอุบลราชธานีใหม่ให้มีเหมือนกับกับการปกครองของสยาม นอกจากนี้ สยามยังได้มีการทำลายประเพณีและวัฒนธรรม ภาษา ของท้องถิ่นลงและแทนที่ด้วยวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาและอุดมการณ์ความคิดของสยามให้ประชาชนในเมืองอุบลราชธานี

หมายเหตุ: บทความ เรื่อง ยุทธวิธีการขยายอำนาจกับการทำให้เมืองอุบลราชธานีกลายเป็นจังหวัดหนึ่งของสยาม สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ใน ปรฐวี โชติอนันต์. เหตุผล ความสำเร็จ และยุทธวิธีการผนวกเมืองอุบลราชธานีให้กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของสยาม (ในช่วง 2

425-2476) ใน วารสารการบริหารการปกครอง (Governance Journal) ปีที่7 ฉบับที่2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561).

ภาพหน้าปกจาก :

https://toziroandcar.blogspot.com/2007/09/blog-post_7874.htmlfbclid=IwAR309rvwzL9UoTy1Oj2iPgXwbgFLasT_s_eLbXKNA-CMMlmlNA-uvVjSc8Y